

ПрАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут права та безпеки ім. Володимира Великого

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

XI Міжнародної науково-практичної конференції

**«Розвиток української держави
в умовах активізації євроінтеграційних процесів»**

08 травня 2026 р.

м. Київ

Мельников Д.О.
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та
безпеки ім. князя Володимира Великого ПрАТ ВНЗ МАУП

Штучний інтелект як інструмент виявлення економічних злочинів

В умовах цифровізації економічних відносин та ускладнення схем фінансових потоків традиційні правові механізми протидії економічній злочинності дедалі частіше виявляються недостатньо ефективними. Зокрема, за оцінками Управління ООН з наркотиків і злочинності, обсяг відмитих коштів у світі щорічно становить від 2 до 5 % світового ВВП, тобто від 800 млрд. до 2 трлн. доларів США [1]. Ця статистика свідчить про потребу в пошуку нових інструментів фінансової безпеки, зокрема, із залученням потенціалу штучного інтелекту (далі – ШІ).

Загалом, економічна злочинність як правова категорія охоплює широкий спектр суспільно небезпечних діянь, спрямованих проти встановленого порядку господарської діяльності та фінансової системи держави. В українському законодавстві відповідні склади злочинів зосереджені переважно у розділах VI та VII Кримінального кодексу України [2]. З точки зору застосування ІІІ особливий інтерес становлять легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, закріплена в ст. 209 КК України, ухилення від сплати податків (ст. 212 КК України), шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України). Спільною рисою цих протиправних діянь є те, що вони, як правило, залишають цифровий слід у вигляді банківських транзакцій, звітності та реєстраційних даних, що й робить їх потенційно доступними для алгоритмічного аналізу.

З ключових технологій ІІІ, що застосовуються у сфері фінансового моніторингу, окремо виділяють машинне навчання, яке дозволяє формувати поведінкові профілі клієнтів і автоматично сигналізувати про відхилення від них; обробку природної мови, що застосовується для аналізу договірної документації та відкритих джерел з метою виявлення ознак фіктивних правочинів; аналіз мережевих зв'язків, який дозволяє картографувати складні схеми взаємозв'язків між юридичними та фізичними особами і виявляти транзитні ланцюжки.

Водночас законодавство України у сфері фінансового моніторингу формувалося під впливом міжнародних стандартів. Його основу становить Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [4], який імплементував стандарти FATF та відповідні директиви ЄС. Закон закріплює обов'язок суб'єктів первинного фінансового моніторингу здійснювати ризик-орієнтований підхід та запровадив поняття автоматизованого виявлення підозрілих операцій. Разом з тим у ньому відсутні норми, що прямо регулювали б правовий статус алгоритмічних рішень, відповідальність за помилки ІІІ, вимоги до прозорості та пояснюваності алгоритмів, а також захист персональних даних при їх обробці системами ІІІ. Окремою проблемою є відсутність в Україні спеціального закону про штучний інтелект.

На міжнародному рівні регулювання застосування ІІІ у протидії фінансовим злочинам формується наступним. Зокрема FATF у своїх настановах щодо використання SupTech та RegTech для цілей AML/CFT позитивно оцінює застосування ІІІ-інструментів, водночас наголошуючи на необхідності забезпечення нагляду за алгоритмами та

збереження людського контролю над кінцевими рішеннями [3]. Принцип технологічної нейтральності, закріплений у Рекомендаціях FATF, означає, що правові норми мають бути сформульовані таким чином, щоб не перешкоджати застосуванню новітніх технологій. Регламент ЄС про штучний інтелект (EU AI Act) 2024 року [6] є першим у світі комплексним нормативно-правовим актом у цій сфері: він запроваджує класифікацію систем ШІ за рівнем ризику та встановлює підвищені вимоги до систем, що використовуються у правоохоронній діяльності, зокрема щодо прозорості алгоритмів, обов'язковості людського нагляду та ведення реєстру таких систем. Директива ЄС AMLD6 [7] своєю чергою розширює перелік предикатних злочинів для цілей AML/CFT та посилює вимоги до систем ризик-оцінки, дотично формуючи правові рамки для ШІ-інструментів у фінансовому моніторингу.

Комплексний аналіз дозволяє виокремити декілька принципових правових проблем, що потребують вирішення:

1. Чинне кримінально-процесуальне законодавство України не містить норм, що визначали б порядок отримання, фіксації та оцінки результатів роботи алгоритмічних систем як доказів у кримінальному провадженні, що обмежує практичну цінність ШІ-аналізу для правозастосування.

2. Масова обробка транзакційних і поведінкових даних системами ШІ вступає в суперечність із принципами мінімізації даних і цільового обмеження, закріпленими у Законі України «Про захист персональних даних» та Регламенті GDPR [8].

3. ШІ, навчені на упереджених вибірках алгоритми, можуть систематично генерувати хибні спрацювання стосовно певних категорій осіб, що породжує ризики порушення принципу рівності та правової визначеності.

З урахуванням виявлених проблем, практичними напрямками їх вирішення є:

1. Ухвалення спеціального законодавства щодо регулювання ШІ із розділом, присвяченим застосуванню ШІ у правоохоронній та наглядовій діяльності;

2. Внесення змін до Кримінального процесуального кодексу щодо порядку використання результатів ШІ-аналізу як допоміжних джерел доказів,

3. Уточнення Закону про фінмоніторинг у частині правового статусу автоматизованих систем виявлення підозрілих операцій;

4. Розроблення НБУ та Державною службою фінансового моніторингу спільних методологічних рекомендацій щодо стандартів прозорості та аудитованості ІІІ-систем у фінансовому секторі.

Отже, штучний інтелект є перспективним і вже практично затребуваним інструментом у системі протидії економічній злочинності. Його потенціал у сфері виявлення фінансових маніпуляцій, легалізації злочинних доходів і корупційних схем є беззаперечним. Для України, яка одночасно вирішує завдання євроінтеграції, відновлення та цифрової трансформації правоохоронної системи, формування сучасного правового регулювання ІІІ у сфері фінансової безпеки є не лише актуальним науковим завданням, а й нагальним пріоритетом.

Список використаних джерел

1. United Nations Office on Drugs and Crime. Money Laundering. UNODC, 2023. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/overview.html> (дата звернення: 25.05.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.05.2026).

3. FATF. Guidance on the Use of Suptech and Regtech for AML/CFT. Paris : FATF, 2022. 76 p. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/guidance/Suptech-Regtech-for-AML-CFT.pdf> (дата звернення: 25.05.2026).

4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 25. Ст. 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20> (дата звернення: 26.05.2026).

5. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80> (дата звернення: 26.05.2026).

6. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). Official Journal of the European Union. 2024. L 1689. P. 1–98.

7. Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law. Official Journal of the European Union. 2018. L 284. P. 22–30.

8. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data (General Data Protection Regulation). Official Journal of the European Union. 2016. L 119. P. 1–88.